

Концепція стратегічного партнерства в політиці Республіки Польща щодо України

Сергій Стоєцький,

вчений секретар

Інституту європейських досліджень

НАН України

Стаття присвячена розглядові ідейно-концептуальних засад політики Республіки Польща щодо України в посткомуністичний період. Наукова новизна розвідки полягає у спробі вперше у вітчизняній політичній науці дослідити процес становлення цих засад, розвитку партнерських відносин між двома країнами. Найістотніші результати дослідження зводяться до наступного: показано основні концептуальні підходи в українській політиці Польщі на рівні вищих органів державної влади з врахуванням здійснення функцій цих органів представниками різних ідейно-політичних сил; висвітлено процес становлення і розвитку концепції стратегічного партнерства в польській політиці щодо України; проаналізовано питання збіжності візій двосторонніх відносин на загальному рівні міждержавних стосунків.

Україна і Польща вступили в ХХІ сторіччя з історично новою якістю двосторонніх відносин. Зусиллями політичних та інтелектуальних еліт обох країн вдалося досягти певних успіхів у процесі міжнаціонального примирення та порозуміння, визначити площини взаємовигідного співробітництва.

Польська політична думка минулого століття в „українському питанні”, подолавши складний еволюційний шлях, вийшла на рівень позитивного ставлення до появи незалежної української держави в кордонах, зафіксованих повоєнним устроєм, та визнання їх непорушності.

У вітчизняній політичній та історичній науці з’явилась ціла низка досліджень, присвячених різним аспектам українсько-польських відносин посткомуністичного періоду. Зокрема, в галузі політичних наук помітними є праці Г. Зеленько [18], В. Кирилича [19], В. Моцока [22]; в галузі історичних – О. Бабак [16], Д. Горуна [17], В. Лишко [21]. Окремі праці, як от В. Моцока

та Д. Горуна, прямо стосуються вивчення міждержавних відносин, виокремлюючи повністю чи частково їх політичний аспект. Праця О. Бабак заслуговує на окрему увагу, оскільки є єдиною відомою нам спробою спеціального дослідження політики Польщі щодо України в період кінця 1980-х – 1990-х років. Проте аналіз змісту цих досліджень свідчить про недостатню увагу їх авторів до такого важливого, на нашу думку, аспекту міждержавних відносин, як ідейно-концептуальні засади політики Польщі щодо України в посткомуністичний період. А саме такі спеціальні дослідження дали б можливість повніше й глибше зрозуміти цілі політики польської держави щодо нашої країни.

Гадаємо, що розгляд основних концептуальних підходів у політиці Республіки Польща щодо України слід здійснювати через виокремлення їх на рівні вищих органів державної влади з врахуванням виконання функцій цих органів на практиці представниками різних ідейно-політичних сил. Для цього треба, перш за все, визначити тип форми державного правління та встановити відповідну періодизацію.

Аналіз конституційних засад Республіки Польща дозволяє зробити висновок про змішаний, парламентсько-президентський тип форми державного правління впродовж усього періоду посткомунізму. Відтак у якості ідейно-концептуальної основи польської зовнішньої політики слід розглядати, в першу чергу, щорічні інформації уряду про основи і напрямки зовнішньої політики, які подаються міністром закордонних справ на затвердження Сейму. При цьому також слід брати до уваги, що значні конституційні повноваження в зовнішньополітичній сфері належать президентові країни. Відтак роль президентів (спершу Л. Валенси, потім А. Квасневського) у формуванні та реалізації зовнішньополітичного курсу польської держави є вагомою.

За основу періодизації пропонуємо взяти послідовну періодичність зміни парламентсько-урядових коаліцій, які приходили до влади. Керуючись цим принципом, можемо виокремити чотири основні періоди посткомуністичної польської політичної історії, в яких хронологічні межі визначаються черговими парламентським виборами.

У першому, початковому періоді, коли при владі послідовно перебували чотири уряди сил правого спектра (підтримувані більш-менш широкими коаліціями), потрібно розрізнити два підперіоди: 1989 – 1991 та 1991 – 1993 роки, що зумовлено необхідністю враховувати ще радянський період становлення сучасних українсько-польських відносин.

Відносини з Україною спочатку не отримали глибокого концептуального наповнення й розглядалися у зв'язку з розвитком нових реалій на радянському просторі, що відобразилося в концепції паралелізму (буквально – двоколіїності), яка передбачала необхідність одночасного розвитку відносин не лише із союзним центром, а й з центрами республік [13, s. 34 - 35; 5, s. 52]. Загальні завдання у відносинах з Україною

зводились до належного, передусім правового, укладення всього їх спектру [5, s. 54]. Оскільки головна увага польської дипломатії на Сході була прикута до відносин з СРСР, МЗС РП, очолюване К. Скубішевським, намагалося уникати будь-яких „необережних” рухів щодо республіканських центрів (які все більше суверенізувалися), аби не зашкодити стосункам з московським центром як одним із гарантів статус-кво міжнародної безпеки Польщі. В подальшому принцип „невтручання в процеси формування нових відносин між складовими частинами СРСР та народами, що бажали його залишити” [13, s. 34], трансформувався в принцип безсторонності щодо конфліктів пострадянських держав та старанного уникнення ситуацій, які могли б призвести до відходу від нього [6, s. 25].

Проголошення України незалежною державою польська політична еліта оцінювала неоднозначно. З одного боку, загальновідомим і наголошуваним з різних нагод є факт визнання Польщею (першою в світі) результатів Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року. З іншого ж боку, в офіційній реакції уряду Я. Білецького досить виразним було побоювання щодо володіння Україною потужним військовим арсеналом, втім числі ядерним, успадкованим від СРСР [10, s. 13 - 14]. В поглядах представників польських політичних еліт на початку 1990-х років домінували мотиви загроз для Польщі у зв'язку з появою незалежної України [25; 32]. В подальшому можна чітко простежити готовність Польщі будувати і розвивати стратегічно орієнтовані відносини з Україною лише як з без'ядерним суб'єктом міжнародного права.

Зникнення з історичної арени Радянського Союзу, внаслідок чого у Польщі на сході з'явилося четверо нових сусідів, відкрило широкі можливості для втілення стратегічних завдань зовнішньої політики, основою яких мала стати європейська та євроатлантична інтеграція. В нових умовах зовнішньополітична доктрина РП підкреслювала позитивне значення незалежності пострадянських держав, трактуючи її як один з чинників незалежності та безпеки Польщі [6, s. 24]. Хоча Польща намагалася дотримуватися безсторонності щодо конфліктів на пострадянському просторі, офіційне відображення отримало занепокоєння існуванням в Росії „сил, що прагнуть до реконструкції колишнього імперіального порядку” [6, s. 24].

У відносинах з Україною ставилось завдання інтенсифікації співробітництва, сприяння зміцненню незалежності та демократичності української держави [6, s. 27]. Польща розглядала Україну як важливий чинник регіональної і загальноєвропейської стабільності та безпеки [6, s. 27]. В концептуальному сенсі відносинам з Україною відводилася роль „взірцевої моделі добросусідства й тісної співпраці” [6, s. 27].

Водночас представники польської політичної еліти почали звертати увагу на зростання асиметрії у відносинах Польщі та України із Заходом.

Відтак завданням польської політики мало б стати сприяння Україні у поглибленні її зв'язків із Заходом, зокрема через прилучення до регіональної співпраці (конкретно – підтримку вступу до Центрально-Європейської ініціативи (ЦЕІ)) [35, s. 25].

Прихід до влади посткомуністичних лівих сил – Союзу лівиці демократичної (СЛД) та Польської народної партії (ПСЛ), які утворили парламентсько-урядову коаліцію, не спричинив ревізії зовнішньополітичних орієнтирів та пріоритетів. За часів уряду В. Павляка вперше було наголошено на стратегічному вимірі незалежності України з погляду національних інтересів Республіки Польща [14, s. 46; 15, s. 45]. Також було звернено увагу на загрозу стабільності Європи та регіону внаслідок неоімперського вибору у зовнішній політиці Росії, висловлено занепокоєння голосами про „особливі інтереси” та „спеціальну роль” Росії в Україні й інших пострадянських державах – сусідах Польщі [14, s. 46, 54; 15, s. 45]. Отже, завдяки, перш за все, рішучій та активній позиції „президентського” міністра закордонних справ А. Олеховського Польща продемонструвала виразне прагнення активно впливати на процеси за східним кордоном в тому, що стосується її національних інтересів.

Втім, за часів міністра Д. Росаті (уряд В. Цімошевича) політична риторика щодо України дещо змінилася. Вже йшлося не про „стратегічний вимір” незалежності України для інтересів РП, а про її значення як важливого чинника польської безпеки та стабільності в Європі (що особливо підкреслювалося в рік стратегічного рішення НАТО про запрошення Польщі до переговорів про вступ) [12, s. 91; 11, s. 86 - 87].

Завдання політики щодо України визначалися як сприяння належному її утвердженню на міжнародній арені, переконування Заходу до більшого розуміння України та допомоги їй [14, s. 46; 15, s. 44]. Надалі особливого значення набула підтримка прагнень України до європейських структур, сприяння зміцненню відносин з Центральною Європою [12, s. 91; 11, s. 86 - 87].

Власне з Центральноєвропейським регіоном пов'язана більшість українських ініціатив Польщі. Йшлося про долучення України до проектів в рамках ЦЕІ [14, s. 46], можливу перспективу членства в Центрально-Європейській угоді про вільну торгівлю (ЦЕФТА) [11, s. 87].

Значення відносин з Україною в 1993 – 1995 роках полягало у зміцненні регіональної безпеки та розглядалося як вирішальне для успішної реалізації завдань східної політики, а відтак мало стати предметом особливого зацікавлення [14, s. 43 - 44]. В 1996 – 1997 роках діапазон значення відносин з Україною розширився до загальноєвропейського рівня [12, s. 91; 11, s. 86]. Очевидно, це пов'язувалося з конкретними обставинами процесу наближення Польщі до членства в НАТО.

1994 року Польща вперше в практиці щорічних інформацій уряду про основи зовнішньої політики висловила бажання бачити активніші та

енергійніші політичні й економічні реформи в Україні [14, s. 46].

1995 року А. Олеховський, вже як экс-міністр закордонних справ, висловив припущення про можливість участі в майбутньому України (а також Білорусі) в європейській інтеграції [31, s. 28]. 1996 року було офіційно зазначено наявність проєвропейського спрямування в політиці України [12, s. 91].

Рівень двосторонніх відносин визначався як „тісне партнерство” [15, s. 44; 7, s. 24; 12, s. 91], хоча в концепції уряду Ю. Олекси, поданій міністром В. Бартошевським, уперше за весь досліджуваний період було вжито поняття „спільність інтересів” щодо двосторонніх відносин [7, s. 24].

З поверненням до влади сил правого спектра – Акції виборчої „Солідарність” (АВС) та Унії свободи (УВ), які утворили коаліційний уряд під орудою Є. Бузека, концептуальні засади польської зовнішньої політики, зокрема й щодо України, набули якісно нових рис. Певним чином це було пов’язане з особистістю керівника польського МЗС наприкінці 1997 – середині 2000 років, відомого політичного діяча професора Б. Геремека. Саме починаючи з першої щорічної інформації нового уряду про основи зовнішньої політики (1998 р.) рівень двосторонніх відносин став визначатися як „стратегічне партнерство” з підкресленням їх привілейованого характеру [1, с. 64, 73 - 74; 4, s. 25; 3, s. 11].

Відносини з Україною розглядалися як такі, що мають ключове стратегічне значення для безпеки Польщі та стабільності регіону Центрально-Східної Європи, сприяють зміцненню європейської безпеки [1, с. 74; 4, s. 25; 3, s. 11]. Важлива роль відводилась Україні у східній політиці РП, в рамках якої Варшава прагнула розглядати Україну як стратегічного партнера в Східній Європі („на Сході”) [4, s. 18; 8, s. 5].

Основні завдання польської політики щодо України полягали в поглибленні „стратегічного партнерства” як одного з пріоритетних напрямків зовнішньої політики, підтримці зближення з європейськими структурами, привернення якнайбільшої уваги США та ЄС до утвердження України в її європейському виборі, прямій підтримці процесів трансформації та внутрішніх реформ [1, с. 64, 74; 4, s. 25; 3, s. 11; 8, s. 5 - 6]. Для створення „найкращого клімату польсько-українських взаємин” виокремлювалося завдання подолання тяжкої спадщини минулого [1, с. 74].

Перелік пропонованих ініціатив виходив далеко за двосторонні рамки і спрямовувався на сприяння приєднанню України до загальноєвропейських процесів. Цьому мали слугувати Постійна польсько-українська конференція з питань європейської інтеграції, Польсько-американо-українська ініціатива співпраці [4, s. 25], ідея залучення України до миротворчих операцій НАТО та до процесу інтеграції з євроатлантичними структурами [8, s. 3], підтримка якнайшвидшого прийняття України до СОТ [1, с. 75].

Водночас Польщі довелося не раз констатувати брак виразного прогресу, помітних успіхів у процесі політичних та економічних реформ в Україні, брак підстав для оптимізму в оцінках [4, s. 18, 25]. Прагнучи бачити Україну суверенною, стабільною та проєвропейською [3, s. 11], Польща була змушена зробити досить прозорий натяк на справді недостатній рівень розвитку стратегічного партнерства між країнами [8, s. 5 - 6].

Для лівих сил, що повернулися до влади восени 2001 року й утворили коаліцію СЛД – УП (Унія Праці) – ПСЛ, основною зовнішньополітичною метою стало набуття до 2004 року повноправного членства в ЄС. На цьому тлі інші завдання або відійшли на другий план, або ж набули підпорядкованого характеру. Тим часом з'явився новий глобальний вимір зовнішньої політики – „боротьба з міжнародним тероризмом”, до якої Польща долучилася у формі участі в антитерористичній коаліції під проводом США. Відносини з Україною в цей час вже традиційно розглядаються крізь призму стратегічного партнерства [29, s. 5; 38].

Значення відносин з Україною, точніше – польсько-українського стратегічного партнерства, вважається надалі вагомим, покликаним відігравати особливу роль в реалізації завдань східної політики РП [29, s. 5]. В площині політики безпеки Польща виявляє зацікавленість у євроатлантичній інтеграції України [29, s. 4; 38]. Основні завдання політики щодо України зводяться до поглиблення стратегічного партнерства і сприяння євроатлантичній та європейській інтеграції [9, s. 5; 29, s. 4; 38, s. A4; 37, s. A3; 36, s. A4].

З наближенням великого розширення Європейського Союзу Польща почала активно артикулювати своє прагнення до будівництва мостів між ЄС та східними сусідами РП, участі у виробленні концепції східного виміру в Євросоюзі, загалом східної політики ЄС. Відзначимо, що ця засада була включена до зовнішньополітичної стратегії РП урядом правих сил Є. Бузека й надалі підтримана урядом лівих сил Л. Міллера.

Водночас Польща продовжує переконувати, що її голос на користь України знаходитиме тим кращий відгук серед партнерів, чим міцнішою буде демократія та глибшими економічні реформи в Україні. Для Варшави також важливо, аби прозахідний вибір Києва отримував однозначне відображення в реальності [9, s. 5].

Отже, на урядовому рівні розвиток відносин з Україною концептуально вкладався в рамки трьох основних концепцій: „паралелізму” (як загальної концепції східної політики РП до розпаду СРСР), „тісного партнерства” та „стратегічного партнерства”. Характерно, що ідея розвитку партнерських відносин з Україною послідовно поділялася й розвивалася правлячими коаліціями як правого, так і лівого спрямування.

Істотним сегментом аналізу основ української політики РП має бути також встановлення ступеня збіжності її ідейно-концептуальних засад на урядовому та президентському рівнях, а, крім того, збіжності візій

двосторонніх відносин на загальному рівні міждержавних відносин.

Увагу привертає певне розходження між країнами у визначенні двосторонніх відносин через концептуальну формулу „стратегічне партнерство”, а також певні розходження серед офіційного польського політикуму в її використанні у відносинах з Україною.

Прикметно, що ініціатива, причому досить наполеглива, вживання формули „стратегічне партнерство” щодо окреслення двосторонніх відносин належала свого часу Україні. Як можна судити на основі польських джерел, вперше Україна зробила наголос на трактуванні Польщі як стратегічного партнера наприкінці 1992 року в ході офіційного візиту в Україну міністра К. Скубішевського. При цьому змістове наповнення концепції передбачало координацію державами певних зовнішньополітичних кроків (наприклад, в ООН чи інших міжнародних організаціях) [28, s. 141].

Однак раніше ключовими словами політичної мови українсько-польських відносин, що відображали прагнення до їх інтенсифікації після розпаду СРСР та поділялись обома сторонами, були „партнерство” та „пріоритетність”.

Власне, починаючи з візиту К. Скубішевського, українська сторона виголосила кілька гучних політичних декларацій про стратегічне партнерство у відносинах з Польщею, логічним завершенням яких стали відповідні заяви Президента Л. Кравчука в ході офіційного візиту в Україну Президента Л. Валенси. Зокрема, 20 березня 1993 року міністр закордонних справ А. Зленко зробив заяву, згідно з якою Польща і Росія проголошувались стратегічними партнерами України [33]. 24 травня 1993 року, виступаючи на відкритті першого засідання Консультативного комітету Президентів Польщі та України (ККППУ), Президент Л. Кравчук підкреслив, що Україна розглядає Польщу як стратегічного партнера [23]. Наступного дня, коментуючи на спільній прес-конференції підсумки візиту польського президента, Л. Кравчук в якості головного політичного підсумку візиту та переговорів президентів відзначив „остаточне визначення відносин між нашими країнами як відносин стратегічного партнерства” [24]. При цьому зміст поняття розкривався як „основа у визначенні шляхів та підходів до субрегіонального, регіонального та глобального співробітництва” [24].

Реакція польської сторони на українські сугестії „стратегічного партнерства” була досить неоднозначною й загалом суперечливою.

На урядовому рівні, як можна зрозуміти з офіційних щорічних інформацій уряду про основи зовнішньої політики країни, поняття „стратегічне партнерство” при окресленні відносин з Україною почало вживатися лише з 1998 року. З іншого боку, можна навести чимало прикладів того, що на урядовому рівні досить активно застосовувалась відповідна формула. Як можна помітити, використання формули було

обопільним: воно стало важливим елемент міждержавної політичної мови. Проте гадаємо, що це було виразом радше хорошого політико-дипломатичного тону сторін, ніж відображенням реального стану та рівня взаємовідносин, які могли перетворитись на справді стратегічні лише за певних умов двостороннього та міжнародного розвитку.

На президентському рівні можна констатувати різницю в підходах за часів Л. Валенсі і А. Квасневського. Є підстави для висновку про утримання Л. Валенсі від застосування формули „стратегічне партнерство” у відповідь на наполегливі сугестії офіційного Києва й дотримання ним у політичній мові формулювань двосторонніх відносин, відповідних офіційним щорічним інформаціям уряду про основи зовнішньої політики країни.

Суперечливе та непослідовне ставлення польської сторони до запропонованої Україною формули двостороннього стратегічного партнерства можна пояснити тим, що на першу половину 1990-х років офіційні Київ і Варшава лише розпочали процес формування позитивного політичного клімату. Рівень взаємної довіри й відкритості був очевидно невідповідним вимогам стратегічного партнерства, причому здебільш через невдалі для двосторонніх відносин дії польської сторони на міжнародній арені та проблеми внутрішнього і зовнішнього становлення молодій українській державі.

Українську політику Варшави на той час характеризувала непослідовність та брак довготривалої співпраці [26, s. 119], що пояснювалося, між іншим, „усвідомленням об’єктивної внутрішньої слабкості українського партнера та сумнівами, пов’язаними з його спроможністю до вкорінення політичної незалежності” [26, s. 119]. Стриманість польської політики щодо України пояснювалась також „незрозумілою позицією України у справі денуклеаризації” [26, s. 122].

Звертає на себе увагу й часом роздратована (принаймні іронічна) реакція польської політичної думки на українську риторику „стратегічного партнерства”, супроводжувана твердженням, що Київ просто зловживає нею, втім числі й у відносинах з Польщею, тоді як насправді ця формула не означає нічого більшого, ніж „сусідське партнерство” [30, s. 43].

Натомість на рівень довіри України до Польщі негативно вплинули приклади непошанування українських інтересів в контексті реалізації Польщею її західної та російської політики. Активне прагнення Польщі до набуття членства в НАТО, не підкріплене поглибленим діалогом і співпрацею в питаннях безпеки з Україною (втім, також між НАТО та Україною), викликали занепокоєння офіційного Києва [26, s. 121]. Як удар, спрямований проти національних інтересів, сприйняла Україна підписання польсько-російської угоди щодо спорудження польської ділянки газопроводу Ямал – Європа [26, s. 119]. Не лишилося непоміченим

у Києві й винятково активне висвітлення польською стороною „шпигунської афери”, пов’язаної з оперативною діяльністю на польському напрямку співробітника СБУ Лисенка [26, s. 119]. До недопрацювань польської політики щодо України було зараховано й відкинення децизійними колами можливості поважної військово-політичної співпраці, незважаючи на тиск численних політичних та наукових кіл [26, s. 122].

Принципові зрушення в становленні українсько-польського стратегічного партнерства відбулися з обранням на президентські посади А. Квасневського та Л. Кучми. Від 1996 року на президентському рівні почалося активне використання відповідної формули. В ході офіційного візиту до Польщі Л. Кучми 25 – 26 червня сторони констатували вихід двосторонніх відносин „на рівень стратегічного партнерства” [20, с. 18 – 19]. Зміст концепції, як впливало із спільного комюніке ККППУ за результатами четвертого засідання (Варшава, 17 – 18 червня 1996 року) та з тексту спільної декларації президентів від 25 – 26 червня, полягав у взаємній підтримці прагнень до інтеграції з європейським структурами, особливо з ЄС [27, s. 139; 2, п. 6, с. 80].

Водночас можна помітити, що у двосторонніх контактах на міждержавному рівні польська сторона вже не уникала застосування кліше „стратегічне партнерство”. Це було наслідком того імпульсу, якого надали розвиткові двосторонніх відносин президенти двох країн. Проте тодішній лівий уряд В. Цімошевича продовжував вживати в офіційних щорічних інформаціях про засади зовнішньої політики кліше „тісне партнерство”.

Відзначимо, що прагнення до окреслення відносин з Україною через формулу „стратегічне партнерство” продемонстрували також польські політичні сили правого спектра, що перебували в політичній опозиції, причому це було зроблено в порозумінні з українськими правими. У червні 1996 року польський Рух ста і Народний рух України підписали меморандум „Стратегічне партнерство Польщі й України”, в якому пропонувалась низка ініціатив з інтенсифікації контактів, вдосконалення механізмів інституційної співпраці, політико-психологічного клімату, а також заходи співпраці у сфері європейської інтеграції та у військовій сфері [27, s. 138 – 139]. Таким чином було продемонстровано не лише позицію польських правих у справі необхідності виходу відносин з Україною на якісно новий рівень, а й наявність синхронного консенсусу в середовищі польського політикуму у виробленні засад політики щодо України.

Після повернення до влади восени 1997 року польські праві виразно продемонстрували прагнення розглядати Україну як стратегічного партнера й будувати відповідно орієнтовані двосторонні відносини. Отже, з кінця 1997 року формула „стратегічного партнерства” у взаєминах з Україною постала абсолютною в офіційному політичному дискурсі Республіки Польща й поділяється децидентами польської зовнішньої

**Концепція стратегічного партнерства в політиці
Республіки Польща щодо України**

Сергій Стоєцький

політики незалежно від їх ідейно-політичної належності. Проте потрібно підкреслити одночасне досить уважне ставлення з боку польських політичних еліт до питання про відповідність реального рівня й стану двосторонніх відносин їх декларованому змістові.

Підсумовуючи, стисло викладемо наведені у статті **наукові результати**:

1. З'ясовано загальні принципи та основні концептуальні підходи в політиці Республіки Польща щодо України посткомуністичного періоду. Встановлено значення відносин з Україною в контексті реалізації основних напрямків польської зовнішньої політики.

2. Розвиток відносин тісного, а згодом стратегічного партнерства з Україною Польща розглядає як вагомий чинник національної, регіональної та континентальної безпеки, а також успішності процесів європейської та євроатлантичної інтеграції, в яких вона взяла безпосередню участь.

3. Ідейно-концептуальні основи польської політики щодо України визначаються наявністю відповідного консенсусу на рівні вищих органів державної влади РП, незважаючи на належність осіб, які здійснювали функції цих органів влади, до різних ідейно-політичних сил.

4. На міждержавному рівні поступово сформувалася збіжність бачення сторін щодо встановлення партнерських відносин та надання їм характеру не лише тісних, а й стратегічних.

Література :

1. **Геремек Броніслав.** Основні напрямки зовнішньої політики Польщі // Політична думка. – 1998. – № 1. – С. 62 - 75.

2. Спільна Декларація Президента України та Президента Республіки Польща (за результатами переговорів у Варшаві під час офіційного візиту Президента України до Республіки Польща 25 - 26 червня 1996 року) // Політика і Час. – 1996. – № 7. – С. 79 - 81.

3. Expose Ministra Spraw Zagranicznych Bronislaw Geremka // Gazeta Wyborcza. – 2000. – 10.05. – S. 8 - 10.

4. Expose Pana Ministra Bronislaw Geremka, wygloszone w Sejmie w dniu 8 kwietnia 1999 r. // <http://www.msz.gov.pl>

5. Expose Sejmowe Ministra Spraw Zagranicznych RP Krzysztofa Skubiszewskiego (Warszawa, 27.06.1991.) // Zbiór Dokumentów. – 1992. – № 1. – S. 43 - 70.

6. Expose Sejmowe Ministra Spraw Zagranicznych RP Krzysztofa Skubiszewskiego (Warszawa, 29.04.1993.) // Zbiór Dokumentów. – 1993. – № 2. – S. 9 - 39.

7. Informacja Ministra Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej Władysława Bartoszewskiego w Sejmie o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski (Warszawa, 24.05.1995.) // Zbiór Dokumentów. – 1995. –

№ 2. – S. 7 - 33.

8. Інформація Міністра Spraw Zagranicznych o zasadach polskiej polityki zagranicznej w 2001 roku na forum Sejmu RP w dniu 6 czerwca 2001 // <http://www.msz.gov.pl>

9. Інформація Рządu на temat polskiej polityki zagranicznej w 2004 roku przedstawiona na posiedzeniu Sejmu w dniu 21 stycznia 2004 roku przez Ministra Spraw Zagranicznych RP Włodzimierza Cimoszewicza // <http://www.msz.gov.pl>

10. Оsviadczenie Rady Ministrow RP dotyczace uznania przez Polske niepodleglej Ukrainy (Warszawa, 2 grudnia 1991 r.) // Zbior Dokumentow. – 1992. - № 1. – S. 13 - 14.

11. Przemowienie Ministra Spraw Zagranicznych Dariusza Rosatiego, wygloszone w Sejmie 8.05.1997 r. // Przegląd Rzadowy. – 1997. - № 5. – S. 82 - 90.

12. Sejmowe Expose Ministra Dariusza Rosatiego z 9.05.1996 r. // Przegląd Rzadowy. – 1996. - № 7. – S. 86 - 93.

13. Wystapienie Ministra Spraw Zagranicznych RP Krzysztofa Skubiszewskiego w Sejmie (Warszawa, 14.02.1991.) // Zbior Dokumentow. – 1992. - № 1. – S. 34 - 35.

14. Wystapienie Ministra Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Olechowskiego na posiedzeniu Komisji Spraw Zagranicznych Senatu Rzeczypospolitej Polskiej na temat glownych elementow Polskiej Polityki Wschodniej (Warszawa, 17 lutego 1994 r.) // Zbior Dokumentow. – 1994. - № 1. – S. 42 - 54.

15. Wystapienie Ministra Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Olechowskiego w Sejmie (Warszawa, 12.05.1994.) // Zbior Dokumentow. – 1994. - № 2. – S. 37 - 62.

16. **Бабак О. І.** Політика Польщі щодо України (кінець 1980-х – 1990-і роки): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Ін-т укр. археогр. та джерелознав. ім. Грушевського НАНУ. – К., 2002. – 19 с.

17. **Горун Д. І.** Українсько-польські відносини (1991 – 1997 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.02 / Одес. держ. ун-т ім. Мечникова. – Од., 1999. – 17 с.

18. **Зеленько Г. І.** Україна і Польща: моделі політичної модернізації: Автореф. дис... канд. політ. наук : 23.00.02 / Ін-т політ. і етнонац. досл. НАНУ. – К., 2001. – 20 с.

19. **Кирилич В. П.** Українці в Польщі: проблема збереження етніонаціональної ідентичності як чинник українсько-польських відносин: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / Ін-т міжнар. відн. Київ. нац. ун-ту ім. Шевченка. – К., 2001. – 20 с.

20. **Литвин Володимир.** Зовнішня політика України: 1990 - 2000 // Віче. – 2000. - № 11. – С. 3 - 48.

21. **Лишко В. В.** Українсько-польські зв'язки в галузі культури (1991 –

Концепція стратегічного партнерства в політиці
Республіки Польща щодо України

Сергій Стоєцький

1999 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Нац. пед ун-т ім. Драгоманова. – К., 2002. – 16 с.

22. **Моцок В. І.** Сучасні українсько-польські міждержавні відносини: політичний аспект: Автореф. дис... канд. політ. наук : 23.00.02 / Чернів. нац. ун-т ім. Федьковича. – Чернів., 2002. – 20 с.

23. **Петрів Тарас.** Україна розглядає Польщу як стратегічного партнера // *Голос України*. – 1993. – 26.05. – С. 2.

24. Стратегічне партнерство // *Урядовий кур'єр*. – 1993. – 27.05. – С. 2.

25. **Bojarski Wlodzimerz.** O nowa polityke Polski w stosunku do Ukrainy // *Polska w Europie*. – 1991. – zes. 4 (styczen). – S. 64 - 72.

26. **Calka Marek Janusz.** Stosunki z Ukraina // *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej* : 1995. – S. 119 - 124.

27. **Chojnowska Aldona.** Stosunki z Ukraina // *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej* : 1997. – S. 138 - 146.

28. **Cieslik Mirosław.** Stosunki polsko-ukrainskie // *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej* : 1992. – S. 135 - 144.

29. Do Europy marsz. Sejmowa debata o polskiej polityce zagranicznej // *Gazeta Wyborcza*. – 2002. – 15.03. – S. 4 - 5.

30. **Kozakiewicz Jerzy.** Geopolityka Europy Srodkowo-Wschodniej po rozpadzie ZSSR // *Stosunki Polsko-Ukrainskie*. (Praca zbiorowa pod redakcja Jerzego Kozakiewicza). – Krakow : Fundacja „Miedzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji”, 1998. – S. 7 - 43.

31. **Olechowski Andrzej.** Europejska opcja Polskiej Polityki Zagranicznej // *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej* : 1995. – S. 26 - 29.

32. **Onyszkiewicz Janusz.** Kilka uwag o probleme bezpieczeństwa Polski // *Polska w Europie*. – 1992. – Zesz. 8 (kwieczen). – S. 27 - 36.

33. **Prusinowski Arkadiusz.** Partnerzy, nie sojusznicy. (Lech Walesa na Ukrainie) // *Polityka*. – 1993. – 05.06. – S. 10.

34. **Pszczolkowska Dominika.** Cel numer jeden. (Polska polityka zagraniczna w 2003 r.) // *Gazeta Wyborcza*. – 2002. – 24 - 26.12. – S. 7.

35. **Skubiszewski Krzysztof.** Perspektywy polityki zagranicznej RP w Europie // *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej* : 1993/1994. – S. 21 - 33.

36. **Smilowicz Piotr.** Nadal twardo w sprawie Nicei. (W Sejmie debata o priorytetach polityki zagranicznej) // *Rzeczpospolita*. – 2004. – 22.01. – S. A4.

37. **Stankiewicz Andrzej, Smilowicz Piotr.** Polska nie moze stac z boku. (W Sejmie o polityce zagranicznej) // *Rzeczpospolita*. – 2003. – 23.01. – S. A3.

38. **Stylinska Teresa.** Polska – przyszly czlonек Unii, sojusznik USA. (W Sejmie o polityce zagranicznej) // *Rzeczpospolita*. – 2002. – 15.03. – S. A4.